

De bijbelteksten zijn genomen uit de Statenvertaling, in de voetnoten staat soms de KBS. Deze commentaar werd oorspronkelijk gemaakt omwille van godsdienstlessen in het middelbaar in het kader van 'gesprek'.

Achtergrondinformatie:

Gesprekken in Jezus leven.

Twist- of strijdgesprekken met de Farizeeën en schriftgeleerden, zie blz. 64,"Evangelie en Evangelies. Robrecht Michiels.

Michiels noemt het de eigenlijke controversen, waar men Hem met strikvrAGEN.. enz. We hebben daar moeilijkheden mee omdat we heel goed weten dat schriftgeleerden niet de traditie hadden van de discussie om het gelijk. Er waren 99 verklaringen voor een zin. Twist- of strijdgesprekken waren een manier om te leren. In het leerhuis vroeg men aan de rabbi, zeker in de tijd na Christus, op de betwiste vragen zijn visie. De verschillende scholen bestonden naast elkaar.

Er zijn verhalen bekend in de buurt van de problemen die zich ook in het Tweede Verbond voordeden. De visie van Akiba, Hillel of Sjammai stond ter discussie. Men relativeerde hun stelling door bedenkingen als "Rabbi Akiba heeft gelijk, maar ik volg Rabbi Sjammai."

Michiels noemt vijf twist- of strijdgesprekken: nl. Mc 2:15-17.18-22.23-28:12:13-17.18-27.

De roeping van Levi, het vasten van de leerlingen, de aren plukken, de belastingen en de verrijzenis.

Als we die teksten summier ter hand nemen dan zien we:

De vijf Gallileesche twistgesprekken.

Marcus 2

Genezing van een lamme.

1. En na sommige dagen is Hij wederom binnen Kapernaum gekomen; en het werd gehoord, dat Hij in huis was. 2 En terstond vergaderden daar velen, alzo dat ook zelfs de plaatsen omtrent de deur hen niet meer konden bevatten; en Hij sprak het Woord tot heni. 3 En er kwamen sommigen tot Hem, brengende een geraakte, die van vier gedragen werd. 4 En niet kunnende tot Hem genaken, overmits de schare, ontdekten zij het dak, waar Hij was; en dat opgebroken hebbende, lieten zij het beddeken neder, daar de geraakte op lag. 5 En Jezus, hun geloof ziende, zeide tot den geraakte: Zoon, uw zonden zijn u vergeven. 6 En sommigen van de schriftgeleerden zaten aldaar, en overdachten in hun harten: 7 Wat spreekt Deze aldus gods-las-teringen? Wie kan de zonden vergeven, dan alleen God? 8 En Jezus, terstond in Zijn geest bekennde, dat zij alzo in zichzelf overdachten, zeide tot hen: Wat overdenkt gij deze dingen in uw harten? 9 Wat is lichter, te zeggen tot den geraakte: De zonden zijn u vergeven, of te zeggen: Sta op, en neem uw beddeken op, en wandel? 10 Doch opdat gij moogt weten, dat de Zoon des mensen macht heeft, om de zonden op de aarde te vergeven (zeide Hij tot den geraakte): 11 Ik zeg u: Sta op, en neem uw beddeken op, en ga heen naar uw huis. 12 En terstond stond hij op, en het beddeken opgenomen hebbende, ging hij uit in aller tegenwoordigheid; zodat zij zich allen ontzetten en verheerlijkten God, zeggende: Wij hebben nooit zulks gezien!

Onderwerp

De zondenvergiffenis.

Jezus wordt er als "lerende" rabbi aangesproken en neemt deel aan het gesprek of er iemand anders dan God zonden kan vergeven. Het wonderverhaal wordt onderbroken om hierin lerend op te treden.

Gesprekshouding

Vers 10 zegt dat de "bar enosj", de mensenzoon, elckerlic, het 'mensenkind' zonden kan vergeven...

Jezus gaat dus in op de opmerking van de Farizeïsche Schriftgeleerden (die er volgens verhaal staan, dus niet alle schriftgeleerden.) Hij heeft "geluisterd..

Hiermee antwoordt dit redactioneel verhaal eigenlijk dat de eerste christenheid geloofde in de biecht.. "Mensen die zonden vergeven."

Vgl. Matt. 9:1-8, zelfde tekst, Lc 5:17-26, zelfde tekst, voor vers 10.

Maar in Matt. vers 8 staat de merkwaardige verduidelijkende zin dat ze zich verwonderden over 'deze bevoegdheid aan mensen' gegeven.

De roeping van Levi

13. En Hij ging wederom uit naar de zee; en de gehele schare kwam tot Hem, en Hij leerde hen¹. 14 En voorbijgaande zag Hij Levi, den zoon van Alfeus zitten in het tolhuis, en zeide tot hem: Volg Mij. En hij opstaande, volgde Hem. 15 En het geschiedde, als Hij aanzat in deszelfs huis, dat ook vele tollenaars en zondaren aanzaten met Jezus en Zijn discipelen; want zij waren velen, en waren Hem gevolgd. 16 En de schriftgeleerden² en de Farizeeën³ ziende Hem eten met de tollenaars en zondaren, zeiden tot Zijn discipelen: Wat is het, dat Hij met de tollenaars en zondaren eet en drinkt? 17 En Jezus, dat horende, zeide tot hen: Die gezond zijn, hebben de medicijnmeester niet van node, maar die ziek zijn. Ik ben niet gekomen, om te roepen rechtvaardigen⁴

Inhoud

Omgaan met "tollenaars en zondaars" is inderdaad leergesprek waar men in die samenleving vragen over had. De 'am ha arets' (het gewone volk) die niet konden "rein" blijven omdat ze beroepen hadden waardoor ze de priesterlijke reinheid niet konden waar maken.. enz. "am ha arets" je mijden want door dit contact liep je het gevaar ook onrein te zijn.

Dus bijvoeging in de KS bijbel in de lijn van bekering is inderdaad belangrijk. Je kon gereinigd worden door naar de tempel te gaan. Reinheid was voor Jezus de ommekeer in het hart. De joodse gerechtigheid was een instelling, recht aan de binnenkant.. Dat wist Jezus en precies daarom antwoordt hij vanuit hun bekommernis.

Wat zij wilden is rein blijven.

Wat Ik wil zegt Jezus is 'bekering', 'ommekeer' (Gr. μετανοια, Hebr. teschoewa). Hij antwoordt tegemoetkomende aan hun bekommernis.

Omgezet voor de leerlingen.

Vader en moeder willen U bepaalde contacten ontraden. Ze hebben gelijk op het moment dat jij in die contacten niet beter wordt. Wanneer je echter de anderen kunt verbeteren dan is hun kritiek weerlegd. (Je kan echter niet tegen alles!)

Over het vasten.

18. En de discipelen van Johannes en der Farizeeën vastten; en zij kwamen en zeiden tot Hem: Waarom vasten de discipelen van Johannes en der Farizeeën, en Uw discipelen vasten niet? 19 En Jezus zeide tot hen: Kunnen ook de bruiloftskinderen vasten, terwijl de Bruidegom bij hen is? Zo langen tijd zij den Bruidegom bij zich hebben, kunnen zij niet vasten. 20 Maar de dagen zullen komen, wanneer de Bruidegom van hen zal weggenomen zijn, en alsdan zullen zij vasten in dezelve dagen. 21 En niemand naait een lap ongevold laken op een oud kleed; anders scheurt

deszelfs nieuwe aangenaide lap iets af van het oude kleed, en er wordt een ergere scheur. 22 En niemand doet nieuwen wijn in oude lederzakken; anders doet de nieuwe wijn de lederzakken bersten en de wijn wordt uitgestort, en de lederzakken verderven; maar nieuwen wijn moet men in nieuwe lederzakken doen.

Inhoud.

Vasten is een andere pijler van de joodse spiritualiteit. In onze termen is dat de soberheid. De "avoda", de houding van de "ebed", dienaar, het knechtschap van JHWH was bekend. Als er Farizeeën Jezus en zijn volgelingen bevragen omtrent de praktijk van het vasten¹ dan is dat weer vertrouwd domein.

Gesprekshouding

Jezus antwoordt "vanuit hun arsenaal aan woorden. De bruidegom is God. De bruid is het Joodse volk. Voor God moet je heilig, "rein" zijn; trouwens ook God is onverdeeld goed, rein, heilig. Daar doe je iets voor. Je tooit je voor de bruidegom.

Jezus begrijpt hun bekommernis nl. voor de bruidegom, in JHWH' dienst leven, en daar richt Hij Zijn antwoord op.

Een ver-"nieuwe"nde mentaliteit is Hij komen brengen. De bruidegom, JHWH, roept in Hem op om als bruid met Hem zonder tussenstappen in JHWH's dienst te staan...

Hij antwoordt in feite: "Jullie willen God dienen. Dat is best⁵

Het is echter moeilijk de twee mentaliteiten nl. direkt met JHWH leven en handelen, zoals mijn volgelingen het doen, en uw 'oudere' manier van 'vasten' te combineren. M.a.w. In feite wil ik hetzelfde, maar dan op een directere manier en" dat zegt hij ook zo concreet mogelijk.

Aren plukken.

23 En het geschiedde, dat Hij op een sabbatdag door het gezaaide ging, en Zijn discipelen begonnen, al gaande, aren te plukken. 24 En de Farizeeën zeiden tot Hem: Zie, waarom doen zij op den sabbatdag, wat niet geoorloofd is?⁶ 25 En Hij zeide tot hen: Hebt gij nooit gelezen, wat David gedaan heeft, als hij nood had, en hem hongerde, en dengenen, die met hem waren? 26 Hoe hij ingegaan is in het huis Gods, ten tijde van Abjathar², den hogepriester, en de toonbroden gegeten heeft, die niemand zijn geoorloofd te eten, dan den priester en, en ook gegeven heeft dengenen, die met hem waren? 27 En Hij zeide tot hen: De sabbat is gemaakt om den mens, niet de mens om den sabbat. 28 Zo is dan de Zoon des mensen⁷ een Heere ook van den sabbat.

Gesprekshouding

Jezus "sprak vanuit hun woordgebruik en leven , David, het altaar, de sabbat.

Hij voelt "hun bekommernis nl. de heiliging door de sabbat, nl. de rust van de natuur, het voordeel voor vreemdeling en dagloner en de vergiffenis, cfr. de idee van het genadejaar.. Messianisme en Rijk van God.

Het 'Komen van God' dat zou oplichten. Daar hoort ook bij dat wie honger heeft mag te eten krijgen. Hiermee sluit hij volledig aan op de profetische traditie van de 'korenschoof, die moest blijven liggen voor de dagloner..'

Hij" deinst er niet voor terug om te "'herstellen' en te 'herbronnen'.

Hier hebben wel de moeilijkheid dat dit gesprek wat oratorisch is. Er zijn geen tegenspelers die een wederwoord geven.

---

¹ Tweemaal per week bij de Farizeeën, maandag en donderdag.>

² **Abjatar** was een Priester in die tijd van David en (ca. 1010-926 v. Chr.). Informatie over hem in het Eerste Verbond 2 Sam 22:22 tot 1 Kon 4:4; theologische bemerkingen 1 Kron. 15:11-27:34). Hij was betrokken in de strijd om de macht tussen Israel en Juda. Salomo zal hem uiteindelijk verstoten (1 Kon 2:27).

Genezing op de sabbat.

Markus 3

1. En Hij ging wederom in de synagoge⁸; en aldaar was een mens, hebbende een verdorde hand. 2 En zij namen Hem waar, of Hij op den sabbat hem genezen zou, opdat zij Hem beschuldigen mochten⁹. 3 En Hij zeide tot den mens, die de verdorde hand had: Sta op in het midden. 4 En Hij zeide tot hen: Is het geoorloofd op de sabbatdagen goed te doen, of kwaad te doen, een mens te behouden, of te doden? En zij zwegden stil. 5 En als Hij hen met toorn rondom aangezien had, meteen bedroefd zijnde over de verharding van hun hart, zeide Hij tot den mens: Streck uw hand uit. En hij strekte ze uit; en zijn hand werd hersteld, gezond gelijk de andere.

Gesprekshouding

"Zelfzeker tot uitdagend.

Volgens Rob. MICHIELS allemaal strikvrage... waar Jezus dan 'grandioos' op antwoordt. Nader bestuderen laat zien dat het over de gelovige praktijk gaat: vergiffenis, reinheid, vasten, sabbat. Ik zie niet onmiddellijk overal strikvrage. Ik zie wel de kordate zelfzekerheid van de Joodse Jezus die precies weet wat Hij ervan denkt en zijn gesprekspartners

- te woord staat met een antwoord
- op hun bekommernis
- met hun woorden
- zelfzeker
- herbronning en nieuw
- met liefde voor de mens
- zonder JHWH te vergeten.

De leer- of de schoolgesprekken

In fiete zijn ook de voorgaande gesprekken in die lijn. R. MICHIELS zegt ook dat ze verwant zijn. Misschien zitten er in de schoolgesprekken (School - Leerhuis!) meer taalvormen vermengd (paradignata, profetische uitspraken,...)

Markus 9

Onmiddellijk volgend op de discussie om de rangorde.

"Als iemand de eerste wil zijn....

EN "Wat doe je dan met die ons niet volgen.. ?

38 En Johannes antwoordde Hem, zeggende: Meester¹⁰! wij hebben een gezien, die de duivelen¹¹ uitwierp in Uw Naam, welke ons niet volgt; en wij hebben het hem verboden, omdat hij ons niet volgt. 39 Doch Jezus zeide: Verbiedt hem niet; want er is niemand, die een kracht doen zal in Mijn Naam, en haastelijk van Mij zal kunnen kwalijk spreken. 40 Want wie tegen ons niet is, die is voor ons¹².

Inhoud

Dezelfde geest die in het gesprek over de 'tollenaars en zondaars' zat is hier aan de grondslag. De andere, de mogelijke tegenspeler moet je niet onmiddellijk in het vijandelijk kamp situeren. Er zijn vele mogelijke, zelfs onverwachte, misschien zelfs verdachte, 'partners'.

Gesprekshouding

Goed inschatten wat de andere eigenlijk wil. Actief luisteren. Niet verdenken, handelen vanuit vooroordelen. Misschien ook aan de vruchten kent men de boom.

Markus 10

De rijke jonge man.œ

17. En als Hij uitging op den weg, liep een tot Hem, en voor Hem op de knieën vallende, vraagde Hem: Goede Meester¹³! wat zal ik doen, opdat ik het eeuwige leven beerve? 18 En Jezus zeide tot hem: Wat noemt gij Mij goed? Niemand is goed, dan Een, namelijk God. 19 Gij weet de geboden: Gij zult geen overspel doen; gij zult niet doden; gij zult niet stelen; gij zult geen valse getuigenis geven; gij zult niemand te kort doen; eer uw vader en uw moeder. 20 Doch hij, antwoordende, zeide tot Hem: Meester! al deze dingen heb ik onderhouden van mijn jonkheid af. 21 En Jezus, hem aanziende, beminde hem, en zeide tot hem: Een ding ontbreekt u; ga heen, verkoop alles, wat gij hebt, en geef het den armen, en gij zult een schat hebben in den hemel; en kom herwaarts, neem het kruis op, en volg Mij. 22 Maar hij, treurig geworden zijnde¹⁴ over dat woord, ging bedroefd weg; want hij had vele goederen. 23 En Jezus rondom ziende¹⁵, zeide tot Zijn discipelen: Hoe bezwaarlijk zullen degenen, die goed hebben, in het Koninkrijk Gods inkomen! 24 En de discipelen werden verbaasd over deze Zijn woorden. Maar Jezus, wederom antwoordende, zeide tot hen: Kinderen! Hoe zwaar is het, dat degenen, die op het goed hun betrouwen zetten, in het Koninkrijk Gods ingaan! 25 Het is lichter, dat een kermel ga door het oog van een naald, dan dat een rijke in het Koninkrijk Gods inga. 26 En zij werden nog meer verslagen, zeggende tot elkander: Wie kan dan zalig worden? 27 Doch Jezus, hen aanziende, zeide: Bij de mensen is het onmogelijk, maar niet bij God; want alle dingen zijn mogelijk bij God. 28 En Petrus begon tot Hem te zeggen: Zie, wij hebben alles verlaten, en zijn U gevolgd. 29 En Jezus, antwoordende, zeide: Voorwaar zeg Ik ulieden: Er is niemand, die verlaten heeft huis, of broeders, of zusters, of vader, of moeder, of vrouw, of kinderen, of akkers, om Mijnentwil en des Evangelies wil, 30 Of hij ontvangt honderdvoud, nu in dezen tijd, huizen, en broeders, en zusters, en moeders, en kinderen, en akkers, met de vervolgingen, en in de toekomstige eeuw het eeuwige leven. 31 Maar¹⁶ vele eersten zullen de laatsten zijn, en velen, die laatsten zijn, de eersten.

Vorm

Het is een lappendeken van taalvormen.

Gesprekshouding

Jezus spreekt met Zijn uiterlijk, Zijn lichaam.

Jezus geeft hier wel reeds een verkorte vorm van de geboden. Joden hadden 613 geboden. In feite is het de lijn van de kerk die steunde op de keuze van Jezus, die uit de onderscheiden richtingen, de school van Hillel koos. De kern, het bijzonderste, "kol ha tora", is de liefde tot God en de liefde tot de mensen en dat is "met geheel je hart.. " JHWH dienen. M.a.w. Hij vraagt, mild, veel, alles.

Hij durft dus vragen.

Hij vraagt dat zonder veel details, klaar, ondubbelzinnig.

Hij ontwijkt de kern van het probleem niet. Als de leerlingen vragen: "Moeten we werkelijk zoveel ervoor doen. Dan is het voor Hem en voor hen duidelijk: Met God kan veel. Het blijft dus veel. Hij doet er dus geen doekjes om.

En alle vragen kunnen. Petrus durft te vragen: "En wij. We verlieten alles."

"Actief luisteren. Jezus heeft zijn woorden gehoord "Goede Meester... "

Markus 10.

De Zonen van Zebedeus

35 En tot Hem kwamen Jakobus en Johannes, de zonen van Zebedeus, zeggende: Meester! wij willen wel, dat Gij ons deet, zo wat wij begeren zullen. 36 En Hij zeide tot hen: Wat wilt gij, dat Ik u doe? 37 En zij zeiden tot Hem: Geef ons, dat wij mogen zitten, de een aan Uw rechterhand, en de ander aan Uw linkerhand in Uw heerlijkheid. 38 Maar Jezus zeide tot hen: Gij weet niet, wat gij begeert. Kunt gij den drinkbeker drinken, dien Ik drink, en met den doop gedoopt worden, daar Ik mede gedoopt word? 39 En zij zeiden tot Hem: Wij kunnen. Doch Jezus zeide tot hen: Den drinkbeker, dien Ik drink, zult gij wel drinken, en met den doop gedoopt worden, daar Ik mede gedoopt word; 40 Maar het zitten tot Mijn rechterhand en tot Mijn linkerhand staat bij Mij niet te geven; maar het zal gegeven worden dien het bereid is. 41 En als de andere tien dit hoorden, begonnen zij het van Jakobus en Johannes zeer kwalijk te nemen. 42 Maar Jezus, hen tot Zich geroepen hebbende, zeide tot hen: Gij weet, dat degenen, die geacht worden oversten te zijn der volken, heerschappij voeren over hen, en hun groten gebruiken macht over hen. 43 Doch alzo zal het onder u niet zijn; maar zo wie onder u groot zal willen worden, die zal uw dienaar zijn. 44 En zo wie van u de eerste zal willen worden, die zal aller dienstknecht zijn. 45 Want ook de Zoon des mensen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen, en Zijn ziel te geven tot een rantsoen voor velen.

Gesprekshouding.

"Jezus gaat naar de kern. Daar komt het op aan. Als je echt verlangt.. - Hij heeft dus weer duidelijk mee wat ze willen - aanzien hebben, dan moet je er iets voor over hebben, dan moet je je klein kunnen maken...

"En Hij houdt rekening met iedereen, niet alleen met de vragende partij.. Jacobus en Johannes.

"Hij durft zeggen dat het niet zomaar gemakkelijk zal gaan..

Markus 12

Het voornaamste gebod

28. En een der schriftgeleerden horende, dat zij te samen in woorden waren, en wetende, dat Hij hun wel geantwoord had, kwam tot Hem, en vragde

Inhoud

De vraag hoe je "kol ha tora", het bijzonderste van de wet, of beter *de gehele tora* formuleert. De uitspraak hier situeert zich in de school van Hillel. De gebruikte zin is de kern van Leviticus³.

Gesprekshouding

Jezus overstijgt tegenstellingen door ze hun plaats te geven en niets af te doen van de polariteit.

"Hij zwakt niet af. Hij heeft respect voor de oude (Joodse) waarden en visie.

Zijn oplossingen zijn "evenwichtig. Hij wekt bewondering en toont bereidheid ook voor mensen, die niet direct zijn visie hebben. Hij zoekt raakvlakken en begrijpt het standpunt van zijn gesprekspartner. De zin van Lev. was een zin die de echte Jood ook kende.

Bemerkingen

Het kan vanuit de leerlingen tegenstand oproepen om Jezus en school als model of norm ter sprake te brengen.

---

³ Lev. 19:16 "Heb je naaste lief als jezelf. Ik ben de HEER."

Het is zelfs verkeerd van de gesprekken technisch te zien als 'spoorboekje', of 'receptenboekje'. Het evangelie is geen handleiding voor een sessie gezond ruzieën.

Maar het is toch goed van te belichten dat het Evangelie geschreven is om de gelovige gemeente te leren. En dat de eerste gelovigen de gewoonte van de leerhuizen kenden. De apostelen waren in de leer bij Jezus. Christenen leerden uit Jezus zijn houding. Het komt er dus op aan te leren uit zijn manier waarop Hij zich met Zijn omgeving onderhield. Omwille van de aard van de literatuur, nl. het Evangelie, als neerslag van wat wij over Jezus leren is de bron wat getekend door zijn functie. Wij kunnen er m.a.w. willen of niet niet veel andere contacten van Jezus in vinden dan 'lerende' contacten.

Omdat het evangelie ook een verslag van de dood en de verrijzenis van Jezus is werd het plot rond zijn dood ook redactioneel ingekleed in een 'plot' van de tegenstanders tegen Hem. In dat verband werden sommige van Zijn gesprekspartners al te zeer voorgesteld als 'kwaadwilligen' (Farizeeën) die Hem willen 'beproeven'... en die dan uiteindelijk zelfs met hun aartsvijanden de Herodianen Hem samen op het kruis hebben gebracht. In die context hebben we moeilijk zoeken naar modellen, zij het dan de houding die erachter steekt, om onze conflicten te verhelderen.

Wij zijn dan waarschijnlijk het best gediend met de gesprekken die de gelovige houding toelichten....

De vijf Gallileese twistgesprekken.

Marcus 2 Genezing van een lamme. 1-12. Zie boven.

De roeping van Levi. 13-17

Over het vasten. 18-22.

Aren plukken. 23-28

Genezing op de sabbat.

Markus 3

1. En Hij ging wederom in de synagoge; en aldaar was een mens, hebbende een verdorde hand. 2 En zij namen Hem waar, of Hij op den sabbat hem genezen¹⁷ zou, opdat zij Hem beschuldigen mochten. 3 En Hij zeide tot den mens, die de verdorde hand had: Sta op in het midden. 4 En Hij zeide tot hen: Is het geoorloofd op de sabbatdagen goed te doen¹⁸, of kwaad te doen, een mens te behouden, of te doden? En zij zwegen stil. 5 En als Hij hen met toorn rondom¹⁹ aangezien had, meteen bedroefd zijnde over de verharding van hun hart, zeide Hij tot den mens: Streck uw hand uit. En hij strekte ze uit; en zijn hand werd hersteld, gezond gelijk de andere.

Inhoud

Dit noemt Rob. MICHIELS niet bij de twistgesprekken in eerste instantie. Hij geeft het dan welk aan wanneer hij de Gallileese twistgesprekken citeert. Het sluit er wel onmiddellijk op aan.

Gesprekshouding.

Jezus spreekt "met gevoel voor zijn gesprekspartner. Hij kan bedroefd zijn. Hij keek hen aan. Hij durft een ander "in de ogen zien en ziet ze, "elk afzonderlijk, niet naar de ogen. Hij gaat naar de kern van de zaak²⁰. De kern van de zaak het rijk van God, "kreupelen op de been brengen, lammen gaan.."

De vijf Jerusalemse twistgesprekken.

De vraag naar Jezus bevoegdheid

Markus 11

27. En zij kwamen wederom te Jeruzalem. En als Hij in den tempel wandelde, kwamen tot Hem de overpriesters, en de schriftgeleerden, en de ouderlingen. 28 En zij zeiden tot Hem: Door wat macht²¹ doet Gij deze dingen? En wie heeft U deze macht gegeven, dat Gij deze dingen doen zoudt? 29 Maar Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Ik zal u ook een woord vragen; antwoordt Mij ook, en zo zal Ik u zeggen, door wat macht Ik deze dingen doe: 30 De doop van Johannes, was die uit den hemel, of uit de mensen? Antwoordt Mij. 31 En zij overlegden onder zich, zeggende: Indien wij zeggen: Uit den hemel, zo zal Hij zeggen: Waarom hebt gij hem dan niet geloofd? 32 Maar indien wij zeggen: Uit de mensen; zo vrezen wij het volk; want zij hielden allen van Johannes, dat hij waarlijk een profeet was. 33 En, antwoordende, zeiden zij tot Jezus: Wij weten het niet. En Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Zo zeg Ik u ook niet, door wat macht Ik deze dingen doe.

Inhoud

Het meest delicate gesprek, nl. Ben je Messias of niet? Het punt waar zijn gesprekspartners (niet *tegenstanders*) moeite mee hadden.

Wellicht was er hier of daar een doordrijver bij de Farizeeën, die het spel van het leerhuis niet zo goed speelde.. en die dus de arrogantie had Jezus nog verder te doen gaan dan dat Hij het gedaan heeft. Hij heeft nl. niet een keer zichzelf dé MESSIAS genoemd.

Hij was wel zelfzeker. Die assertiviteit predikte Hij ook. De andere wang aanbieden en je onderkleed geven waren zetten waarbij de je partner tot het uiterste deed gaan, zover als hij het volgens de 613 miswoth niet mocht. M.a.w. Hij durfde ze in hun hemd zetten.

Vragen rond die Messias waren niet op dezelfde manier gesteld als wij ze ons vanuit de traditie inbeelden. Dat wil echter niet zeggen dat er geen figuren als Messias doorgingen. Rabbi Akiba²²noemde Bar Kochba, de Messias.

Gesprekshouding

Jezus is assertief. Hij gaat er enerzijds niet op in. Hij wil niet met zich laten leuren²³. Dat moet ook niet, zie 'geef als ze je mantel willen nemen ook je onderkleed²⁴.'

Anderzijds wil Hij - "goedwillig - (of dat suggereert de schrijver) wel antwoorden maar in tweede taal, zie allegorie die volgt.

Het feit dat hierna de passage komt waarin Herodianen en Farizeeën samen genoemd worden als diegene die het complot tegen Jezus smeden stelt vragen orent die tekst. De allegorie is ook niet direct de taalvorm uit de joods-christelijke context van de tijd van Jezus.

De milddadige wijnbouwers.

Markus 12

1. En Hij begon door gelijkenissen tot hen te zeggen: Een mens plantte een wijngaard, en zette een tuin daarom, en groef een wijnpersbak, en bouwde een toren, en verhuurde dien aan de landlieden, en reisde buiten 's lands. 2 En als het de tijd was, zond hij een dienstknecht tot de landlieden, opdat hij van de landlieden ontving van de vrucht des wijngaards. 3 Maar zij namen en sloegen hem, en zonden hem ledig heen. 4 En hij zond wederom een anderen dienstknecht tot hen, en dien stenigden zij, en wonden hem het hoofd, en zonden hem henen, schandelijk behandeld zijnde. 5 En wederom zond hij een anderen, en dien doodden zij; en vele anderen, waarvan zij sommigen sloegen, en sommigen doodden. 6 Als hij dan nog een zoon had, die hem lief was, zo heeft hij ook dien ten laatste tot hen gezonden, zeggende: Zij zullen immers mijn zoon ontzien. 7 Maar die landlieden zeiden onder elkander: Deze is de erfgenaam; komt, laat ons hem doden, en de erfenis zal onze zijn. 8 En zij namen en doodden hem, en wierpen hem uit, buiten den wijngaard. 9 Wat zal

dan de heer des wijngaards doen? Hij zal komen, en de landlieden verderven, en den wijn-gaard aan anderen geven. 10 Hebt gij ook deze schrift niet gelezen: De steen, dien de bouwlieden verworpen hebben, deze is geworden tot een hoofd des hoeks; 11 Van den Heere is dit geschied, en het is wonderlijk in onze ogen? 12 En zij zochten Hem te vangen, maar zij vreesden de schare; want zij verstonden, dat Hij die gelijkenis op hen sprak; en zij ver-lieten Hem en gingen weg.

Inhoud

Sluit inderdaad aan op voorgaande.

Gesprekshouding

Zou Jezus toch betaald zetten? Is het een bedekte 'wraak'?

Een midrasj op de vloekpsalmen?

Het lijkt erop als we verder lezen en vs. 10b-11 (Ps. 118:22-23) lezen, "de steen die de bouwlieden hebben verworpen, is hoeksteen geworden."

Of zitten we in de kern van de 'chance', het geluk waar "de goede boodschap" het over heeft.

'Vaak zullen de laatste de eerste zijn...

'Lammen worden op de been gebracht, en armen wordt de goede boodschap verkondigd....

'Rijken zend hij ledig heen....

De belastingen aan de keizer.

Markus 12

13. En zij zonden tot Hem enigen der Farizeeën en der Herodianen, opdat zij Hem in Zijn rede vangen zouden. 14 Dezen nu kwamen en zeiden tot Hem: Meester²⁵! wij weten, dat Gij waarachtig zijt, en niemand vraagt; want Gij ziet den persoon der mensen niet aan, maar Gij leert den weg Gods in der waarheid; is het geoorloofd, den keizer schatting te geven, of niet? Zullen wij geven, of niet geven? 15 En Hij, wetende hun geveinsdheid, zeide tot hen: Wat verzoekt gij Mij²⁶? Brengt Mij een penning²⁷, dat Ik hem zie. 16 En zij brachten een. En Hij zeide tot hen: Wiens is dit beeld, en het opschrift? En zij zeiden tot Hem: Des keizers. 17 En Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Geeft dan den keizer, dat des keizers is, en Gode, dat Gods is. En zij verwonderden zich over Hem.

Inhoud

Naar hetgeen gewoonlijk omtrent de verscheidene strekkingen gezegd wordt wil men Jezus doen kiezen pro of contra Rome.. De Joodse gemeenschap; althans een groot deel had voor het buigen voor Rome gekozen, want ze hadden de Romeinse munt aanvaard. Op die munt stond de afbeelding van de keizer. Volgens de wet van Mozes was het niet geoorloofd beelden van God te maken.. Jezus stelt dus de vraag even goed aan hen.

Gesprekshouding

Weerbaarheid laat zich niet in het nauw drijven. Hij trekt de vaag open en stelt ze even sterk voor de vraagsteller. Geef Jij aan wie het toekomt?

Op een ander plaats zegt Hij dat veroordelen verkeerd is. Hier past hij het toe. Hij plakt geen etiketten. Hij durft. Hij stelt vragen? En Hij laat ook de vraag "naar Hem toe" stellen.

Het kan een afleidingsmanoeuvre lijken. Een dubbelantwoord. Dat is het niet omdat Hij duidelijk het essentiële, de basisnorm noemt. Wat de mens dan kiest als toepassing of als vertaling dat is zijn autonome en persoonlijke verantwoordelijkheid. Als dat geen goede basis is voor een gesprek. De partner zelf laten kiezen voor de toepassing en toch fundamenteel antwoorden.

De vraag over de verrijzenis

13. En zij zonden tot Hem enigen der Farizeeën en der Herodianen, opdat zij Hem in Zijn rede vangen zouden. 14 Dezen nu kwamen en zeiden tot Hem: Mees-ter! wij weten, dat Gij waarachtig zijt, en niemand vraagt; want Gij ziet den persoon der mensen niet aan, maar Gij leert den weg Gods in der waarheid; is het geoorloofd, den keizer schatting te geven, of niet? Zullen wij geven, of niet geven? 15 En Hij, wetende hun geveinsdheid, zeide tot hen: Wat verzoekt gij Mij? Brengt Mij een penning, dat Ik hem zie. 16 En zij brachten een. En Hij zeide tot hen: Wiens is dit beeld, en het op-schrift? En zij zeiden tot Hem: Des keizers. 17 En Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Geef dan den keizer, dat des keizers is, en Gode, dat Gods is. En zij verwonderden zich over Hem. 18. En de Sadduceeën kwamen tot Hem, welke zeggen, dat er geen opstan-ding is, en vraagden Hem, zeggende: 19 Meester! Mozes heeft ons geschreven: Indien iemands broeder sterft, en een vrouw achterlaat, en geen kinderen nalaat, dat zijn broeder deszelfs vrouw nemen zal en zijn broeder zaad verwekken. 20 Er waren nu zeven broeders, en de eerste nam een vrouw, en stervende liet geen zaad na. 21 De tweede nam haar ook, en is gestorven, en ook deze liet geen zaad na; en de derde desgelijks. 22 En al de zeven namen dezelve, en lieten geen zaad na; de laatste van allen is ook de vrouw gestorven. 23 In de op-standing dan, wanneer zij zullen opgestaan zijn, wiens vrouw zal zij van dezen zijn? Want die zeven hebben haar tot een vrouw gehad. 24 En Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Dwaalt gij niet, daarom, dat gij de Schriften niet weet, noch de kracht Gods? 25 Want als zij uit de doden zullen opgestaan zijn, zo trouwen zij niet, noch worden ten huwelijk gegeven; maar zij zijn gelijk engelen, die in de hemelen zijn. 26 Doch aangaande de doden, dat zij opgewekt zullen worden, hebt gij niet gelezen in het boek van Mozes, hoe God in het doornenbos tot hem gesproken heeft, zeggende: Ik ben de God Abrahams, en de God Izaks, en de God Jakobs? 27 God is niet een God der doden, maar een God der levenden. Gij dwaalt dan zeer.

Inhoud

Waren de vorige vraagstellers Zeloten en Farizeeën, nu komen de Sadduceeën. Juist uit die tekst weten we dat zij niet in de verrijzenis geloven.

Jezus blijkt dus werkelijk over al die meningen ondervraagd, als rabbi.

De leviraatswet²⁸ wordt als aanleiding gebruikt om over de kernvraag te leren.

Gesprekshouding

Hij weet de tweede taal te decoderen. Hij voelt dat zij het over het twistpunt met de Farizeeën willen hebben. Hij maakt zich niet kwaad om het onbegrip. Met alle geduld antwoordt Hij wat in Exodus 3,6 staat, nl. Dat onze God een God van levenden is, hun concrete voorvaders, Abraham, Izaak en Jacob, die trouw is, tot na de dood.

Hij "luistert werkelijk naar het fundamentele probleem.

Hij antwoordt "vanuit de context en met de gegevens waar ze mee afkomen²⁹.

Het voornaamste gebod.

zie boven.

Bij Johannes gaan discussies veel over in redevoeringen⁴.

Nicodemus, het gesprek met de Samaritaanse, de twist over de sabbat i.a.m. de lamme van Betsaïda, Jezus geloven, Genezing van de blindgeborene.

Hier gaat het blijkbaar nog sterker over theologische discussies.

Middendeel van Markus

---

⁴ Joh. 3:1-12; 4:1-42; 5:10-47; 8:21-59; 9:,8-4.

Markus 3

Omgaan met de satan.

20 En zij kwamen in huis; en daar vergaderde wederom en schare, alzo dat zij ook zelfs niet konden brood eten. 21 En als degenen, die Hem bestonden, dit hoorden, gingen zij uit, om Hem vast te houden; want zij zeiden: Hij is buiten Zijn zinnen. 22. En de schriftgeleerden, die van Jeruzalem afgekomen waren, zeiden: Hij heeft Beëlzebul, en door den overste der duivelen werpt Hij de duivelen uit. 23 En hen tot Zich geroepen hebbende, zeide Hij tot hen in gelijkenissen³⁰. Hoe kan de satan den satan uitwerpen? 24 En indien een koninkrijk tegen zichzelf verdeeld is, zo kan dat koninkrijk niet bestaan. 25 En indien een huis tegen zichzelf verdeeld is, zo kan dat huis niet bestaan. 26 En indien de satan tegen zichzelf opstaat, en verdeeld is, zo kan hij niet bestaan, maar heeft een einde. 27 Er kan niemand in het huis eens sterken ingaan en zijn vaten ontroven, indien hij niet eerst den sterke bindt; en alsdan zal hij zijn huis beroven. 28 Voorwaar, Ik zeg u, dat al de zonden den kinderen der mensen zullen vergeven worden, en allerlei lasteringen, waarmede zij zullen gelasterd hebben; 29 Maar zo wie zal gelasterd hebben tegen den Heiligen Geest, die heeft geen vergeving in der eeuwigheid, maar hij is schuldig des eeuwigen oordeels. 30 Want zij zeiden: Hij heeft een onreinen geest.

Inhoud

o.a. de kortste parabel.. Hoe kan de satan de satan uitdrijven? M.a.w. veronderstel nu dat het waar is dat ik de duivel ben, ik zal toch niet tegen mezelf werken?

Gesprekshouding

Hij heeft geluisterd en neemt hen op hun woord.

Hij benadert hen in vragen, maar eindigt in "duidelijke zelfzekere taal. Wie Hem verwerpt, wetens en willens, (zonde tegen de Geest) die tekent zijn eigen vonnis.

Toch is het zo dat niemand buiten zijn wil om uit Zijn bekommerde liefde geraakt. Iedereen krijgt vergiffenis voor zover Hij het wil.

Markus 7

Met ongewassen handen eten.

1. En tot Hem vergaderden de Farizeeën, en sommigen der schriftgeleerden, die van Jeruzalem gekomen waren; 2 En ziende, dat sommigen van Zijn discipelen met onreine, dat is, met ongewassen handen brood aten, berispten zij hen. 3 Want de Farizeeën en al de Joden eten niet, tenzij dat zij eerst de handen dikmaals wassen, houdende de inzettingen der ouden. 4 En van de markt komende, eten zij niet, tenzij dat zij eerst gewassen zijn. En vele andere dingen zijn er, die zij aangenomen hebben te houden, als namelijk de wassingen der drinkbekers, en kannen, en koperen vaten, en bedden. 5 Daarna vraagden Hem de Farizeeën en de schriftgeleerden: Waarom wandelen Uw discipelen niet naar de inzetting der ouden, maar eten het brood met ongewassen handen? 6 Maar Hij antwoordde en zeide tot hen: Wel heeft Jesaja, van u, geveinsden, geprofeteerd, gelijk geschreven is: Dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart houdt zich verre van Mij. 7 Doch tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden zijn der mensen; 8 Want, nalatende het gebod Gods, houdt gij de inzettingen der mensen, als namelijk wassingen der kannen en drinkbekers; en andere dergelijke dingen doet gij vele. 9 En Hij zeide tot hen: Gij doet zeker Gods gebod wel te niet, opdat gij uw inzettingen zoudt onderhouden. 10 Want Mozes heeft gezegd: Eer uw vader en uw moeder; en: wie vader of moeder vloekt, die zal den dood sterven. 11 Maar gijlieden zegt: Zo een mens tot vader of moeder zegt: Het is korban (dat is te zeggen, een gave), zo

wat u van mij zou kunnen ten nutte komen, die vol³⁰-doet. 12 En gij laat hem niet meer toe, iets aan zijn vader of zijn moeder te doen; 13 Makende alzo Gods woord krachteloos door uw inzetting, die gij ingezet hebt; en vele derge³¹-lijke dingen doet gij. 14 En tot Zich de ganse schare geroepen hebbende, zeide Hij tot hen: Hoort Mij allen en verstaat. 15 Er is niets van buiten den mens in hem ingaande, hetwelk hem kan ontreinigen; maar de dingen, die van hem uitgaan, die zijn het, welke den mens ontreinigen. 16 Zo iemand oren heeft om te horen, die hore. 17 En toen Hij van de schare in huis gekomen was, vraagden Hem Zijn discipelen van de gelijkenis. 18 En Hij zeide tot hen: Zijt ook gij alzo onwetende? Verstaat gij niet, dat al wat van buiten in den mens ingaat, hem niet kan ontreinigen? 19 Want het gaat niet in zijn hart, maar in den buik, en gaat in de heimelijkheid³¹ uit, reinigende al de spijzen. 20 En Hij zeide: Hetgeen uitgaat uit den mens, dat ontreinigt den mens. 21 Want van binnen uit het hart der mensen komen voort kwade gedachten, overspelen, hoererijen, doodslagen, 22 Dieverij³²-en, gierigheden, boosheden, bedrog, ontuchtigheid, een boos oog, lastering, hovaardij, onverstand. 23 Al deze boze dingen komen voort van binnen, en ontreinigen den mens.

Inhoud

De discussie omtrent de onreinheid.

Jezus probeert hier een te absolute waarde van de reinheidswetten, eden en geloften, of tradities te drukken. Ook in de rabbijnse tradities, zegt zelfs de voetnoot van de KBS vertaling, waren er stemmen tegen die overdrijvingen.

Gesprekshouding

Telkens gaat Hij concreet en zonder scrupules (het gemak) terug naar de oorspronkelijke Tora. Zijn keuze is niet de rigoristische maar de innerlijke 'rein' ben je wanneer de gesteltnis van je hart niet 'overspelig, hebzuchtig, gemeen, enz.. is'.

"Ja" moet "ja" zijn. Maskers zijn niet de juiste attributen in de omgang. De pij, de inkleding, de buitenkant maakt de mens niet.

Markus 8

De discussie niet nemen.

11 En de Farizeeën gingen uit, en begonnen met Hem te twisten, begerende van Hem een teken van den hemel, Hem verzoekende. 12 En Hij, zwaarlijk zuchtende³² in Zijn geest, zeide: Wat begeert dit geslacht een teken? Voorwaar, Ik zeg u: Zo aan dit geslacht een teken gegeven zal worden! 13 En Hij verliet hen, en wederom in het schip gegaan zijnde, voer Hij weg naar de andere zijde.

Inhoud

Een teken konden ze niet krijgen. Wonderen gebeuren in geloof. Aangezien die categorie waar hij het nu over heeft "blind³³" was (de genezing van de blinde volgt) konden zij niet zien.

Gesprekshouding

Geen paarden voor de zwijnen gooien. Hij liet niet met zich leuren. Hij was 'heils'-economisch. Hij was kordaat.

Markus 10

De onverbeekbaarheid van het huwelijk.

1. En van daar opgestaan zijnde, ging Hij naar de landpalen van Judea, door de overzijde van de Jordaan; en de scharen kwamen wederom samen bij Hem, en gelijk Hij gewoon was, leerde Hij hen wederom. 2 En de Farizeeën, tot Hem komende, vraagden Hem, of het een man geoorloofd is, zijn vrouw te verlaten, Hem verzoekende. 3 Maar Hij antwoordende, zeide tot hen: Wat heeft u Mozes geboden? 4 En zij zeiden: Mozes heeft toegelaten een scheidbrief te schrijven, en haar te verlaten. 5 En Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Vanwege de hardigheid uwer harten heeft hij ulieden dat gebod geschreven. 6 Maar van het begin der schepping heeft ze God man en vrouw gemaakt. 7 Daarom zal een mens zijn vader en zijn moeder verlaten, en zal zijn vrouw aanhangen; 8 En die twee zullen tot een vlees zijn, alzo dat zij niet meer twee zijn, maar een vlees. 9 Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheidde de mens niet. 10 En in het huis vraagden Hem Zijn discipelen wederom van het-zelve. 11 En Hij zeide tot hen: Zo wie zijn vrouw ver-laat, en een andere trouwt, die doet overspel tegen haar. 12 En indien een vrouw haar man zal verlaten, en met een anderen trouwen, die doet overspel.

Inhoud

Teveel commentaren om er de juiste uit te pikken.

Gesprekshouding

Terug naar de bron. Aandacht voor de gedupeerde.

Markus 10

De zonen van Zebedeüs.

Zie boven.

1 Toen hij hun zijn leer verkondigde³³.

- ¹ KBS Hij gaf hun onderricht. Dit wijst erop dat het om die leergesprekken gaat
- ² Willebrord De Farizeesche schriftgeleerden. KBS De schriftgeleerden van de Farizeeën
- ³ Ook de KBS vertaling geeft in zijn voetnoot de bedenking dat er zoveel verschillende strekkingen waren bij de Farizeeën. Als ze Jezus hier onderwerpen dan is het alsof Hij een van de hunne is en dat ze zijn autoriteit ook aanvaarden. Als religieuze, niet politieke beweging van en voor het volk, leefden ze eerder sober. Ze namen aan dat ze om rein te zijn de priestertelijke voorschriften moesten volgen..
- ⁴ Willebrord éom rechtvaardigen te roepené. KBSin de tekst van Lucas "om rechtvaardigen tot bekering op te roepen", maar zondaars tot bekering.
- ⁵ KBS"Oude wijn is lekker." Zie vertaling van Lucas in 5,38.
- ⁶ Er werden later een lijst van 39 sabbatswerken genoemd die niet mochten uitgevoerd worden. Alleen Lucas spreekt van "de aren uitwrijven", het oogsten van de sabbatswerken. We weten dus niet zeker wat ze verweten werden.
- ⁷ Gezien de vorige zin en de betekenis van Mensenzoon: De sabbat voor de mens.>
- ⁸ Duidelijk niet de eerste keer.
- ⁹ polemisch.
- ¹⁰ Het is duidelijk dat men hem hier als Rabbi aanspreekt. Ook de KBS vertaling houdt dit aan.>
- ¹¹ Onreine geesten, Geesten van onreinheid, Matt. 10, 1
- ¹² Een spreekwoord zegt: "Een deur die toe is maak je niet snel open." (Strack Billerbeck, II, blz. 19.)
- ¹³ Inderdaad een Leerhuisgesprek
- ¹⁴ Hij verstrakte.
- ¹⁵ KBS Jezus liet zijn blik rondgaan.
- ¹⁶ KBS Vaak zullen...
- ¹⁷ De sabbat mocht gebroken worden om de mens te helen. Bepaalde bereidingen mochten. Keelpijn en andere plagen waren op sabbat te behandelen, aldus schriftgeleerden, zeker in de periode na Christus, zie Strack-Billerbeck, I, 623-625.
- ¹⁸ Volgens Rabbi Hillel met kommentaar van Rasji, mocht men op de Sabbat zieken bezoeken, de bedoeeling van de sabbat was toch dat er vreugde zou zijn en de zorgen van de zieke mensen deden daar afbreuk van. Ook de misjna laat het licht doven voor de zieke, opdat hij zou kunnen slapen is vrij van straf, alhoewel het een van de 39 verboden werken is op sabbat.
- ¹⁹ KBS 'stuk voor stuk'. WillebrordHij liet zijn blik rondgaan
- ²⁰ Naar wat sabbat is, zie vroeger: natuur rust, vreemdeling en dagloner hebben er baat aan, en vergevingsgezindheid is belangrijk.
- ²¹ KBS gebruikt hier telkens het woord bevoegdheid
- ²² Volgeling van Hillel., de belangrijkste Tannaïet. Hij wordt in Joodse Misjna 300 keren genoemd.
- ²³ Als zij niet willen spreken, spreekt Hij ook niet.
- ²⁴ Betekenis is niet 'je laten doen', maar hen in hun hemd zetten en laten zien dat je zelf niet gewelddadig bent, dat het niet gaat om gelijk halen, de bovenhand halen, enz..Maar de de kracht van de geweldloosheid.
- ²⁵ Leerhuisgesprek
- ²⁶ KBS Waarom stelt gij mij op de proef. Willebrord Waarom probeert ge mij te vangen? Naar de gebruiken in de leerprocessen" van die tijd was dat wellicht eerder een sport.
- ²⁷ KBS denarie, het dagloon van een dag.
- ²⁸ De broer moet trouwen met de schoonzus, die kinderlos sterft. Deut. 25:5
- ²⁹ Leviraatsprobleem, maar met in de achtergrond de vraag naar het voortbestaan.
- ³⁰ KBS Vergelijkingen.
- ³¹ KBSop het gemak
- ³² KBS zuchtte hartgrondig.
- ³³ KBS "En hij sprak tot hen". In vrs 21 van het vorige hoofdstuk schreef Mc. "Hij gaf onderricht in de synagoge. Iedere jood, die de bar mitswa vierde mocht het. In vers 13 zal hij weer dat zelfde woord gebruiken in de KBS bijbel.